



6. בושׁה של רב שימי (תלמוד בבלי, מסכת תענית ט ע"ב)

- 1 רב שימי בר אשי הוה שכיח קמיה דרב פפא. הוה מקשי ליה טובא.
- 2 יומא חד — תנייה דנפל על אפיה שמעיה דאמר: רחמנא ליצילן מכפסופא דשימי.
- 3 קביל עליה שתיקתא וחו לא אקשי ליה.

תרגום

- 1 רב שימי בר אשי היה מצוי לפני רב פפא והיה מקשה לו הרבה.
- 2 יום אחד מצאו נופל על פניו ושמעו אומר: הרחמן יצילנו מבושה של שימי.
- 3 קיבל עליו שתיקה ושוב לא הקשה.

סיפורנו הקצר והתמציתי מעבירנו אל 'קודש הקודשים' של עולמם של חכמים — המפגש בין חכם לתלמידיו. מעמד זה הוא היסוד לחינוכותה של היהדות, התמדתה והצלחתה להתגבר על משוכות הזמן. אגדות רבות של חכמינו עומדות על מורכבות היחסים בין הרב לתלמידיו, ויש מהן המדגישות צדדים אנושיים לא אידיאליים במערכת הזו, וסיפורנו מגלה פנים ביקורתיות במיוחד. אין לימוד ללא שאלות, וקשיותיו של התלמיד — רב שימי, עשויות ברוח הנאמר לעיל, להיות גורם מקדם ומפרה את הלימוד. כך, מן הסתם חשבו הנוכחים באותו מעמד, וכלפי חוץ, גם המורה — רב פפא אינו מגלה סימן שאין זה כך. והנה, מגלה רב שימי החודר באקראי מבעד למחיצות המגוננות על פרטיותו של מורהו, כי החכם הגדול מתפלל לה' שיצילהו מבושה של רב שימי!

ראוי לציין כי לינפילת אפיים נודעת משמעות רתית מיוחדת במינה, משום שהאינטימיות שבין האדם לבוראו מגיעה כאן לשיאה, כשהמעמד הפיסי של הנפילה משווה לה משמעות סמלית מיוחדת.

כך נוצר כאן היפוך רעיוני — במקום שהחכם יעודד את רב שימי להמשך קושיותיו המפרות מכוונת התפילה נגד הבושה שגורמות שאלות אלו — תפילה העלולה להוביל לביטולן! תפילה החותרת נגד עולם התורה! מה נורא כוחה של בושׁה! הספור מסתיים בשתיקה. שתיקה מטבעה פתוחה לפרשנות, כאן היא עשויה להתפרש כ'שתיקה רועמת' — שתיקה של הסתייגות. השינוי הוא דרמטי — לא באופי השאלות ובצורת הבעתן, אלא מעבר קיצוני לשתיקה המשתקת למעשה את ההתקדמות בלימוד. הספור אינו מסתיים, בפתרון 'רוד', אלא ב'פתרון' אנושי מאוד, שאינו מתעלם מרגשותיהם של המקשה והמוקשה גם יחד!

ספרות נבחרת:

י' ברקאי, הסיפור המיניאטורי, ירושלים (מכון שון) תשמ"ו, עמ' 73-82.



7. חברך שהוא בדמותו של מי שאמר והיה העולם (מכילתא דרבי ישמעאל, מסכתא דבכודש, פרשה יא, מהדורת הורוויץ עמ' 245)

- 1 ותרי דברים קל וחמר,
- 2 ומה אם אנבים שאין בהן דעת לא לרעה ולא לטובה,
- 3 אמר הקדוש ברוך הוא לא תנהג בהן מנהג בן אדם,
- 4 חברך, שהוא בדמותו של מי שאמר והיה העולם,
- 5 דין הוא שלא תנהג בו מנהג בן אדם "אשר לא תגלה ערוךך עליו" (שמות כ, כג).

לפנינו קטע מדרשי לפסוקים: "ואם מזבח אבנים תעשה לי לא תבנה אתהן גזית כי חרךך הנפת עליה ותתללה. ולא תעלה במעלות על מזבחי אשר לא תגלה ערוךך עליו" (שמות כ, כא-כב). המסר הפשוט היוצא מפסוקים אלו הוא החיוב להיזהר בכבודו של המזבח — ולא תגלה ערוךך עליו" — דווקא עליו! במדרש הקודם למאמר שלפנינו, אכן סיגנו צורות מסוימות של הליכה על המזבח: "עליו אי אתה פוסע פסיעה גסה".

במאמר זה חיבר הדרשן נקודות היוצאות משני הפסוקים הנדונים. מהפסוק הראשון דלה את האבנים. כביכול האבנים הן הזוכות לכבוד הגדול — האבנים כפרטים, ולא המזבח כמכלול. בכך הקצין מאוד את השאלה מי בדיוק מתכבד כאן. לכאורה, ניתן לראות בציווי הזה משום הענקת כבוד לשימוש במזבח שבו מכהן הכהן, אך אין זה מן הנמנע שמדובר גם בכבוד המזבח עצמו. הדרשן ממשיך כיוון זה ומובילו מהמערכות הגדולות יותר — האירוע והמזבח לכבודן של האבנים שמהן נבנה המזבח. מכאן עוצמתו של ה'קל וחומר', שאם אכן זכתה לכבוד, האדם — על אחת כמה וכמה. ובכל זאת, האבן איננה עומדת כאן לעצמה! עיון בפשוטו של מקרא מראה כי האבן היא חלק מהמזבח. הרעיון שפותח כאן בענין מרכיבי המזבח — האבנים, מקרין אפוא על המזבח כולו. גם המזבח, שנועד לקשר בין האדם לבין קונו, מכריז על כבוד האדם!

מעניינת הדרך שבה מאפיין הדרשן את האבן — 'ומה אבנים שאין בהן דעת לא לרעה ולא לטובה', לעומת אפיון האדם — 'שהוא בדמותו של מי שאמר והיה העולם'. למדנו מזה כי מעלתו הגדולה של האדם היא הבחירה החופשית — 'דעת לרעה או לטובה', והיא המשווית כאן ל'דמותו של מי שאמר והיה העולם'. כל אדם ראוי לכבוד משום שכל אדם מקיים את התנאי 'שהוא בדמותו של מי שאמר והיה העולם'. בכל אדם, חו' בהחלט השקפה אופטימית, חברי הגרעין המאפשר בחירה בטוב, והמאפשר הוצאה מהכוח אל הפועל את צלם אלוהים הטבוע בו.